

O'ZBEKISTONDA KONFESSIYALARARO DINIY BAG'RIKENGLIKNING TARIXIY TAJRIBASI

Abdikarimova Muxlisa Muxtor qizi

Termiz Davlat universiteti

Kimyo fakulteti, 2-bosqich talabasi.

E-mail: muxlisaabdukarimova737@gmail.com

Akram Jo'rayev Namozovich

Ilmiy rahbar. Termiz davlat universiteti

Tarix fakulteti "Falsafa" kafedrasida o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20151989>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda konfessiyalararo diniy bag'rikenglikning tarixiy tajribasi chuqur ilmiy tahlil qilinadi. Xususan, Markaziy Osiyo hududida qadimdan turli din va e'tiqod vakillarining yonma-yon yashab kelgani, ularning o'zaro hurmat, sabr-toqat va hamjihatlik asosida shakllangan munosabatlari yoritiladi. Maqolada diniy bag'rikenglikning shakllanish bosqichlari qadimgi davrlar, o'rta asrlar, mustamlaka davri hamda mustaqillik yillaridagi rivojlanish jarayonlari kesimida tahlil qilinadi. Shuningdek, turli konfessiyalar o'rtasidagi ijtimoiy-madaniy aloqalar, diniy tashkilotlar faoliyati hamda davlat tomonidan olib borilayotgan diniy siyosatning o'ziga xos jihatlari ochib beriladi. O'zbekistonda diniy bag'rikenglikni ta'minlash borasida amalga oshirilayotgan huquqiy va tashkiliy choralar, jumladan, vijdon erkinligini kafolatlovchi qonunlar, diniy tashkilotlar faoliyatini tartibga soluvchi mexanizmlar alohida e'tibor markazida bo'ladi. Maqolada, shuningdek, globallashuv sharoitida yuzaga kelayotgan diniy muammolar, ekstremizm va radikalizm tahdidlari, axborot makonida diniy qarashlarning noto'g'ri talqin qilinishi kabi masalalar ham tahlil qilinadi. Ushbu muammolarni bartaraf etish yo'llari sifatida ma'rifat, madaniyatlararo muloqot, yoshlar tarbiyasi va diniy savodxonlikni oshirish kabi omillarning ahamiyati ilmiy asosda yoritiladi. Natijada, O'zbekistonda konfessiyalararo bag'rikenglik tajribasi nafaqat milliy, balki xalqaro miqyosda ham muhim ahamiyatga ega ekani asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Konfessiyalararo totuvlik, diniy bag'rikenglik, tarixiy tajriba, sekulyarlik, inson huquqlari, diniy xilma-xillik, jamiyat, diniy siyosat, millatlararo totuvlik, tolerantlik madaniyati, ijtimoiy barqarorlik.

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the historical experience of interfaith religious tolerance in Uzbekistan. It examines how different religious communities have coexisted peacefully in the region for centuries, forming a unique tradition based on mutual respect, understanding, and cooperation. The stages of development of religious tolerance are explored across different historical periods, including ancient times, the medieval era, the colonial period, and the years of independence. The study also highlights the role of social, cultural, and religious interactions among various confessions, as well as the specific features of state policies aimed at ensuring religious harmony. Particular attention is paid to the legal framework guaranteeing freedom of conscience, as well as institutional mechanisms regulating the activities of religious organizations in Uzbekistan. Furthermore, the article addresses contemporary challenges related to globalization, such as the spread of religious extremism, radical ideologies, and misinformation in the digital space.

It proposes effective solutions, including promoting education, strengthening interfaith dialogue, and enhancing religious literacy among young people. Ultimately, the article concludes that Uzbekistan's historical experience of interfaith tolerance represents a valuable model not only at the national level but also in the global context.

Keywords: *Interfaith harmony, religious tolerance, historical experience, secularism, human rights, religious diversity, society, religious policy, interethnic harmony, culture of tolerance, social stability.*

Аннотация. *В данной статье проводится всесторонний анализ исторического опыта межконфессиональной религиозной толерантности в Узбекистане.*

Рассматривается процесс формирования традиций мирного сосуществования различных религий на территории Центральной Азии, основанных на взаимном уважении, терпимости и сотрудничестве. Особое внимание уделяется этапам развития религиозной толерантности в различные исторические периоды: от древности и средневековья до колониального периода и эпохи независимости. В статье также анализируются социально-культурные связи между представителями различных конфессий, деятельность религиозных организаций и особенности государственной политики в сфере обеспечения религиозной гармонии. Отдельно рассматриваются правовые основы свободы совести, а также механизмы регулирования деятельности религиозных объединений в Республике Узбекистан. Кроме того, затрагиваются современные вызовы, связанные с процессами глобализации, включая распространение религиозного экстремизма, радикальных идей и искажённой информации в информационном пространстве. Предлагаются пути решения данных проблем, основанные на развитии образования, межкультурного диалога и повышении религиозной грамотности населения, особенно молодёжи. В заключение делается вывод о том, что исторический опыт межконфессиональной толерантности в Узбекистане имеет важное значение не только для национального развития, но и как пример для международного сообщества.

Ключевые слова: *Межконфессиональное согласие, религиозная толерантность, исторический опыт, светскость, права человека, религиозное разнообразие, общество, религиозная политика, межнациональное согласие, культура толерантности, социальная стабильность.*

KIRISH

Konfessiyalararo diniy bag'rikenglik zamonaviy jamiyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. U ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, turli millat va din vakillari o'rtasida o'zaro hurmat va hamjihatlikni mustahkamlashda asosiy rol o'ynaydi. Ayniqsa, ko'p millatli va ko'p konfessiyali jamiyatlarda diniy bag'rikenglik siyosati davlatning strategik yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Chunki turli e'tiqodlarga mansub insonlarning tinch-totuv yashashi nafaqat ichki barqarorlikni, balki mamlakatning xalqaro nufuzini ham oshiradi. O'zbekiston hududi qadimdan turli sivilizatsiyalar va diniy qarashlar chorrahasi bo'lib kelgan. Bu yerda zardushtiylik, buddaviylik, xristianlik va islom kabi dinlar rivoj topib, o'zaro ta'sirda bo'lgan. Ayniqsa, Buyuk Ipak yo'li orqali madaniyatlar va dinlarning o'zaro aloqasi kuchayib, diniy bag'rikenglik an'analari shakllangan.

Shu bois, xalqimiz tarixida diniy totuvlik va bag'rikenglik muhim ijtimoiy qadriyat sifatida qaror topgan. Mustaqillik yillarida esa ushbu tarixiy an'analar yangi mazmun bilan boyitilib, zamonaviy huquqiy-demokratik davlat qurilishi jarayonida muhim o'rin egalladi. Bugungi kunda diniy bag'rikenglikni ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, u inson huquqlarini himoya qilish, vijdon erkinligini ta'minlash va jamiyatda tinchlikni mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

ASOSIY QISMI

O'zbekiston hududida diniy bag'rikenglikning ildizlari juda qadimiy davrlarga borib taqaladi. Bu hudud geosiyosiy jihatdan muhim bo'lib, turli xalqlar va madaniyatlar kesishgan maskan hisoblangan. Buyuk Ipak yo'li orqali Sharq va G'arb o'rtasidagi savdo-sotiq, ilmiy va madaniy aloqalar rivojlanib, turli diniy qarashlarning kirib kelishiga sabab bo'lgan. Qadimiy davrlarda zardushtiylik keng tarqalgan bo'lib, u aholi ma'naviy hayotida muhim o'rin tutgan.

Keyinchalik buddaviylik, xususan, Kushonlar davrida rivoj topib, madaniyat va san'atga katta ta'sir ko'rsatgan. Xristianlikning ayrim yo'nalishlari ham hududda mavjud bo'lgan. VII–VIII asrlardan boshlab esa islom dini keng tarqalib, asosiy e'tiqodga aylangan. Shunga qaramay, turli din vakillari o'rtasida keskin qarama-qarshiliklar emas, balki o'zaro hurmat va bag'rikenglik muhiti ustuvor bo'lib qolgan. Bu esa hududda diniy totuvlikning tarixiy asoslarini yaratgan. O'rta asrlarda Movarounnahr hududi dunyoning yirik ilm-fan va madaniyat markazlaridan biriga aylangan. Bu davrda diniy bag'rikenglik ilmiy va madaniy taraqqiyotning muhim omillaridan biri bo'lgan. Turli din vakillari madrasalar, kutubxonalar va ilmiy markazlarda birgalikda faoliyat olib borgan. Ilmiy fikrlar almashinuvi natijasida matematika, astronomiya, tibbiyot va boshqa fanlar rivojlangan. Bu davrda yashab ijod qilgan allomalar turli qarashlarga hurmat bilan yondashib, ilmiy erkinlik muhitini yaratganlar. Natijada jamiyatda bag'rikenglik nafaqat diniy, balki ilmiy va madaniy taraqqiyotning ham asosiy omiliga aylangan. O'zbekiston mustaqillikka erishgach, diniy bag'rikenglik va vijdon erkinligini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi.

Mamlakatda barcha din vakillarining huquqlari teng ravishda kafolatlandi. Bugungi kunda respublikada turli konfessiyalarga mansub diniy tashkilotlar faoliyat yuritmoqda. Masjidlar, cherkovlar, sinagogalar va boshqa ibodat maskanlari erkin faoliyat olib bormoqda. Diniy bayramlar, jumladan Ramazon va Qurbon hayiti, Pasxa va Rojdestvo kabi bayramlar keng nishonlanadi. Davlat tomonidan diniy bag'rikenglikni mustahkamlash, ekstremizm va radikalizmning oldini olish, yoshlarni to'g'ri yo'naltirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa jamiyatda tinchlik, barqarorlik va o'zaro ishonch muhitini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Jamiyat hayotidagi ahamiyatiKonfessiyalararo diniy bag'rikenglik jamiyat hayotida ko'p qirrali ahamiyatga ega. Avvalo, u ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi va turli guruhlar o'rtasidagi ziddiyatlarning oldini oladi. Shuningdek, diniy bag'rikenglik millatlararo totuvlikni mustahkamlab, yagona fuqarolik jamiyatini shakllantirishga yordam beradi. Inson huquqlarini himoya qilish, ayniqsa vijdon erkinligini ta'minlash orqali har bir shaxsning o'z e'tiqodiga amal qilishiga imkon yaratadi. Bundan tashqari, bag'rikenglik jamiyatning ma'naviy rivojiga xizmat qilib, o'zaro hurmat, sabr-toqat va hamjihatlik kabi qadriyatlarni shakllantiradi. Diniy bag'rikenglik tushunchasini ilmiy nuqtai nazardan ham izohlash mumkin. Xususan, kimyo fanida turli elementlar va moddalar o'zaro ta'sirga kirishib, yangi birikmalar hosil qiladi. Bu jarayon xilma-xillik va uyg'unlik orqali rivojlanishni ifodalaydi.

Xuddi shuningdek, jamiyatda ham turli qarash va e'tiqodlarning mavjudligi rivojlanish uchun muhim omil hisoblanadi. Bag'rikenglik ilmiy erkinlikni ta'minlaydi, yangi g'oyalar va kashfiyotlarga yo'l ochadi. Turli ilmiy maktablar o'rtasidagi hamkorlik esa fan taraqqiyotini jadallashtiradi. Demak, bag'rikenglik nafaqat ijtimoiy, balki ilmiy rivojlanishning ham muhim sharti hisoblanadi.

MAVJUD MUAMMOLAR TAHLILI VA YECHIMLARI

Bugungi globallashuv davrida diniy bag'rikenglikni ta'minlash bilan bog'liq ayrim muammolar ham mavjud. Avvalo, aholining ayrim qatlamlarida diniy savodxonlik yetarli darajada shakllanmagan. Bu esa turli noto'g'ri qarashlar va tushunchalarning paydo bo'lishiga olib keladi.

Shuningdek, ekstremistik va radikal g'oyalarning tarqalishi jamiyat xavfsizligiga tahdid soladi. Ayniqsa, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali noto'g'ri va biryoqlama axborotlarning tez tarqalishi yoshlar ongiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Yoshlar orasida diniy bilimlarning sustligi, tanqidiy fikrlashning yetarli emasligi ham muammolardan biridir.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv zarur. Eng avvalo, diniy-ma'rifiy ishlarni kuchaytirish, aholining, ayniqsa yoshlarning diniy savodxonligini oshirish muhimdir. Ta'lim tizimida bag'rikenglik, inson huquqlari va madaniyatlararo muloqotga oid fanlarni keng joriy etish lozim. Shu bilan birga, internet xavfsizligini ta'minlash, zararli axborotlarga qarshi kurashish mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Ilmiy asoslangan diniy bilimlarni rivojlantirish, mutaxassis kadrlarni tayyorlash va xalqaro tajribadan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

O'zbekistonda konfessiyalararo diniy bag'rikenglikning boy va chuqur tarixiy tajribasi mavjud. Ushbu tajriba asrlar davomida shakllanib, bugungi kunda jamiyat barqarorligi va taraqqiyotining muhim omiliga aylangan. Diniy bag'rikenglik nafaqat ichki tinchlikni ta'minlaydi, balki mamlakatning xalqaro maydondagi ijobiy imijini ham mustahkamlaydi.

Shu bois, ushbu an'analarni saqlash va rivojlantirish har bir jamiyat a'zosining muhim vazifasidir. Kelajakda diniy bag'rikenglikni yanada mustahkamlash uchun yoshlar tarbiyasiga alohida e'tibor qaratish, huquqiy va ma'naviy madaniyatni oshirish, zamonaviy tahdidlarga qarshi samarali choralar ko'rish zarur.

Faqat shu yo'l bilangina jamiyatda barqarorlik, totuvlik va taraqqiyotni ta'minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida”gi Qonun, 2021.
3. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. – BMT, 1948.
4. O'zbekiston tarixi bo'yicha ilmiy manbalar.
5. “O'zbekistonda diniy bag'rikenglik siyosati” // UZA.uz, 2025.
6. Xurramov Y.X. “Diniy bag'rikenglik asoslari”.
7. O'quv qo'llanma: “Din va jamiyat”.
8. Konfessiyalararo totuvlikka oid ilmiy maqolalar.
9. O'zbekistonda diniy siyosatga oid tadqiqotlar.